

פלגי מים לב מלך ביד ה'. ר"ל כמו הפלג האדם מטהו לכל צד שירצה כן לב המלך ביד ה' להטותו להיטיב לאיש אשר הוא חפץ ביקרו ומשלם לשונאיו אל פניו להאבדו. ואמר לב המלך ולא דבר על השאר האנשים וכן כל הלבבות ביד ה' מפני שאע"פ שחושב מחשבות ובידו יכולת לעשות לפי הנראה לעינים אך האמת אין כח בידו להרע ולא להיטיב אף כי אם דבר אלהים חיים" עכ"ל.

יסוד לנו בזה כי אף שעיקר גדול ועמוד התורה שרשות לכל אדם נתונה אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה [עיי' רמב"ם פרק ה' מהלכות תשובה], מכל מקום במה שנוגע להיטיב או להרע לחבירו הכל בידי שמים.

וכן מבואר בחובת הלבבות שער הבטחון פרק ג' בפירוט ההקדמות אשר בבירורן ואמתתן ישלם לאדם הבטחון באלהים וז"ל "והחמישי שאין ביד אחד מהברואים להועיל את נפשו ולא להזיקה ולא לזולתו כי אם רשות הבורא יתברך כי העבד כשיהיה לו יותר מאדון אחד ויהיה כל אחד מהם יכול להועילו לא יתכן לו לבטוח על אחד מהם מפני שמקוה התועלת מכל אחד מהם. ואם יהיה אחד מהם יכול על הגדלתו יותר משאריתם יהיה חוזק בטחונו בו כפי יכלתו אע"פ שהוא בוטח בשאריתם ואם לא יוכל להועילו ולהזיקו כי אם אחד מהם בלבד על כרחו יבטח עליו לבדו מפני שאינו מקוה תועלת מזולתו וכו'" עכ"ל. וכן הוא בכד הקמח בענין בטחון "וידוע באמת כי אין בשר ודם יכול להיטיב לו ולהצילו זולתי אם יגזור השי"ת". וכן נראה מהמאירי [פרק א' משנה י"ד], מדרש שמואל בשם ה"ר ישראל [לקמן משנה ו'] ורוח חיים [שם] בביאור מה שאמר [שם] הלל "וסוף מטיפיך יטופון" [העתקנו שם דבריהם].

וזהו כמו שכתב הגאון רבי זונדל מסלנט זצ"ל בכתביו בשם הגר"א והגר"ח מוולוז'ין וז"ל "טעות מה שמורגל בפי העולם [וגם ברמב"ם איתא כן] שבעל בחירה יכול לעשות לאדם בלתי גזירת הבורא, רק שבכל דבר נגזר על האדם באיזה אבן ינגף, אבל בבעל בחירה לא נגזר איזה בעל בחירה יעשה לו לטוב ולמיטב, אבל אם לא נגזר לו מן השמים אין בעל בחירה יכול לעשות לו מאומה" עכ"ל. [עיי' רמב"ם מורה נבוכים סוף חלק ב'.^א]

א. וכבר העירו על עיקר יסוד זה מדברי רבינו חננאל חגיגה דף ה. שכתב "ופתרון יש נספה בלא משפט כגון אדם שהרג חברו" ע"כ. וכנראה צריך לומר על פי דברי הגר"א על זוהר פרשת פקודי [ביהל אור] דף רמ"ט. אחר שכתב שמי"ג שנה ועד עשרים אין דנין אותו כלל הוסיף וז"ל "וכל שמת מי"ג עד עשרים הכל על דרך זה (משלי י"ג כ"ב) יש נספה בלא משפט, אבל הכל בצדק, וזהו שחלקו תוס' בברכות (מו:) על הלכות גדולות שמחקר לוקח נפשות במשפט" עכ"ל הובא באבן שלמה פרק י' סכ"ה. נמצא דאף אם אינו על פי משפט בכל זאת הוא צדק. ועיי' עוד ביאור הגר"א למשלי על הפסוק "ערום ראה ראה וגו'" (כ"ב ג').

ועל פי כל זה נראה לדון במה שכתב הכתב סופר בתשובה אבן העזר סימן י"ג, בהא דנחלקו בגמ' יבמות דף ס"ד: אמוראי בהא דאסור לאשה קטלנית לינשא, אם משום דמעניה גורם או מזלה גורם, כתב בנידון שהבעל נהרג על ידי אחר, דאף למ"ד דמזל גורם אינה נחשבת לקטלנית וז"ל "דנראה לי מסברא לומר ניהו דמזל גרם שימותו בעליה באיזה סיבה שיהיה שיחלה וימות או עולה באילן ונופל מת במקומו, אבל לא יוגזר עליו מן השמים לתת בדעת בן אדם שיהרוג נפש וירשיע כ"כ להכות נפש נקי בידים וזה תליא בבחירה ורצון אדם ההורג, ואין לתלות זה משום מזל דידה אלא מקרה הוא או בשביל עון אשר חטא ודמו הנה נדרש ולא משום לתא דידה. כנ"ל מסברא נכונה ומושכל" עכ"ל, וכעין זה בישועות מלכו אה"ע סי' כ"ג. [הובאו באוצר הפוסקים סימן ט' סעיף א' ס"ק ט"ז אות א']. אולם להאמור נמצא דהיותו בעל בחירה אינו מעלה ומוריד אם לא שקדמה גזירתו יתברך, ושפיר יש לחשוש שמזלה גרם שתחול עליו גזירה זו.

אלא שכעין דברי הכתב סופר מבואר בתשובת רבי יוסף אלבו בעל העקרים בשם מורו הרב אבן חסדאי, [נדפסה בקובץ מוריה אב תשל"ז], וז"ל "אפילו הנהרג מיתה פרטית על קדוש ה' מותרת להנשא לג' וכו' כי המת בבחירה אינו בכלל מזל גורם ולא מעין גורם כי הבחירה תלויה ביד האדם, וזה שרש תורתנו, וע"כ שייך מצוה ואזהרה כ"ש ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש מיד ההורג את עצמו יכול אפילו נרדף כשואל ת"ל אך" עכ"ל, וצ"ע בזה. [לד"ז העירני ש"ב הגרב"ש דויטש שליט"א].

משנה ד'

עשה רצונו כרצונך

כתב החובת הלבבות שער הבטחון פרק ג' בהקדמה הרביעית [להקדמות אשר בברורן ואמתתן ישלם לאדם הבטחון באלהים] וז"ל "שתהיה השגחתו חזקה והשתדלותו גדולה לקיים מה שחייבו בו הבורא מעבודתו ולעשות מצותיו ולהזהר מאשר הזהירו

עוד העירו מדברי האור החיים הק' פרשת וישב על הפסוק "וישמע ראובן וגו'" (ל"ז כ"א), [ומה שכתב בהגהות מראה כהן שבת כ"ב. בשם הזהר, הנה תיבות "לא יכול איהו" לא מצאתי לפנינו]. ועיין עוד מה שכתב האור החיים הק' פרשת וישלח על הפסוק "קטנתי" (ל"ב י"א). וכבר העירו שטעות סופר שם וצריך להיות "בחירי" במקום "בחירו". ועיין עוד תורת משה לאלשיך פרשת תזריע בביאור המשניות פרק ב' ראבות ד"ה וראוי לשום לב, הערה כ"א, ושם בסוף הביאור.